

*Др Ивана Миљуш**
Правни факултет у Београду
ORCID: 0000-0001-8147-4061

СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА НОСИЛАЦА ПРАВОСУДНИХ ФУНКЦИЈА И СВЕСТ ГРАЂАНА КАО ИНСТРУМЕНТИ СУПРОТСТАВЉАЊА ЕКОЛОШКИМ КАЗНЕНИМ ДЕЛИМА**

САЖЕТАК: Специјализација, садржајне обуке и континуирано усавршавање јавних тужилаца и судија у домену еколошких деликата, заједнички едукативни програми за правосудне органе, полицијске службенике и инспекторе, повећање материјалних и персоналних ресурса, а нарочито у оквиру инспекција, нужан је захтев за унапређење откривања, разјашњавања, доказивања и спречавања еколошких казnenих дела. Ауторка у раду најпре разматра значај специјализације носилаца правосудних функција, јавних тужилаца и судија, за еколошка казнена дела. Један од актуелних приоритета Европске уније је борба против еколошког криминалитета, посебно појединих његових видова. Специјализација носилаца правосудних функција, а нарочито јавних тужилаца у појединим земљама је норма. Значајна препрека за превенцију, откривање и сузбијање еколошких казnenих дела је недовољна свест грађана/јавности о последицама еколошких казnenих дела односно штети коју проузрокују, њиховим жртвама, „профитабилности“ и размерама. Бројни међународноправни документи наглашавају

* e-mail: ivana.miljus@ius.bg.ac.rs, доцент Правног факултета Универзитета у Београду.

** Рад је примљен 24. 11. 2023, а прихваћен је за објављивање 2. 2. 2024. године.

императив унапређења јавне свести о еколошким казним делима. Ауторка јачање свести грађана доводи у везу са правом „припадника јавности“ на приступ правосуђу и улогом „заинтересоване јавности“ у кривичном поступку, пре свега као подносилаца кривичних пријава, често у оквирима удружења грађана, и у вези са учествовањем у кривичним поступцима за ова кривична дела.

Кључне речи: еколошка казнена дела, специјализација јавних тужилаца, специјализација судија, подносиоци кривичних пријава, „заинтересована јавност“

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Пораст извршења казних дела против животне средине/еколошких казних дела, један је од темељних разлога за увођење професионалне специјализације у кривичном правосуђу за ова казнена дела.¹ Када су у питању еколошка кривична дела која се врше на подручју Европске уније указује се на три особине: 1. облик организоване криминалне активности, четврте по значају и обиму; 2. криминална активност у порасту; 3. одређена еколошка кривична дела узрокују високе финансијске губитке и илегални профит.² Право Европске уније обухвата значајан сет прописа који се односе на заштиту животне средине. Потреба да се у националним кривичним поступцима разматра специјализација носилаца правосудних функција тако што ће се образовати специјална судска одељења и специјализовани јавни тужиоци за поступање у еколошким предметима истицана је у Резолуцији Савета Европе (77)28 од 28. септембра 1977. године о доприносу кривичног права за заштиту животне средине.³ На важност специјализације указује формулисање „принципа специјализације“, бројне препоруке у овом смеру уз наглашавање потребе и значаја специјализације за еколошка казнена дела. Консултативно веће европских тужилаца истиче „принцип специјализације“⁴ који подразумева образо-

¹ Clifford, M., Edwans, T. (2012). *Environmental Crime*, 2nd edition. Burlington: Jones & Bartlett Learning, 244.

² European Commission, Combating environmental crime, https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/compliance-assurance/combating-environmental-crime_en, 20. 11. 2023.

³ Council of Europe – Committee of Ministers *Resolution (77) 28 on the contribution of Criminal Law to the Protection of the Environment*.

⁴ Consultative Council of European Prosecutors (CCPE), CCPE Opinion No. 17 (2022) on the role of prosecutors in the protection of the environment, Strasbourg, 4 October 2022, para. 60–63.

вање добро обученог и специјализованог кадра за адекватну примену законодавства о заштити животне средине, специјализацију тужилаца и/или мултидисциплинарне јединице, нарочито у оквиру тужилачког система и предуслов за одговарајућу примену законодавства који се огледа у довољности буџетских средстава. Обуке треба да буду континуиране и заједничке за истражне органе. Принцип специјализације не значи обавезу специјализације у оквирима тужилаштва, јер она зависи од националног контекста и фактора, већ принцип да у државама у којима је изводљива треба да се сматра приоритетом.

У оквиру европских стручних пројеката указује се на значај „структурне специјализације“. У одсуству „структурне специјализације“ јавних тужилаца и судија, обучени тужиоци и судије прелазе на друге позиције, да раде на другим предметима, те тада напор обучавања нових кадрова непрестано почиње испочетка, што је „Сизифов посао“.⁵ Откривање и доказивање еколошких казних дела одражава уску повезаност повезаност инспекције и кривичног гоњења односно надлежности инспектора и јавних тужилаца. Структурна специјализација у формалном смислу омогућава систематску шансу за развој стручних знања, унапређује комуникацију инспектора за заштиту животне средине и јавних тужилаца и усклађивање њихових циљева.⁶

Обука тужилаца и судија треба да буде у циљу стицања знања и разумевања еколошког криминалитета и штете коју проузрокује / може да проузрокује, што је од кључног значаја за посвећеност кривичном гоњењу и кажњавању за еколошка казнена дела.⁷ Специјализација је у блиској вези са потребом обезбеђивања значајнијих ресурса (финансијских, персоналних) у циљу прикупљања доказа и спровођење одређених вештачења која су од највећег значаја за утврђивање штете, њене озбиљности и обима.⁸

Техничко-технолошки развој и константна и брза еволуција информационе технологије значајно се осети у сфери креирања савремених

⁵ Sanctioning Environmental Crime (WG4) Prosecution and judicial practices 2016/17, LIFE – ENPE Project, LIFE14 GIE/UK/000043, March 2018, 46. https://www.environmentalprosecutors.eu/sites/default/files/document/LIFE-ENPE_WG4_InterimReport_FINAL.pdf, 20. октобар 2023

⁶ O tome: Billiet, C. M., Rousseau, S. (2017). Environmental inspectors and public prosecutors: is sharing information always useful?. *The effectiveness of environmental law* (ed. Sandrine Maljean-Dubois). Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 271–294.

⁷ Sanctioning Environmental Crime (WG4) Prosecution and judicial practices 2016/17, LIFE – ENPE Project, LIFE14 GIE/UK/000043, March 2018, 46.

⁸ *Fajardo del Castillo, Teresa et al., (2015). Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report. Study in the framework of the EFFACE research project. Granada: University of Granada, 57–58.*

инструмената/„оруђа“ за откривање и доказивање појединих еколошких казних дела, као што су дрoнови који служе за мапирање, узимање узорака и анализе, те напредне истражне технике, коришћење термалних камера, софтвера за препознавање људских активности (који се могу користити за откривања незаконитог лова).⁹ Специјализација омогућава упознавање са напредним техникама и ефикасним средствима и методама за откривање кривичних дела. Добија на додатном значају у контексту потенцијалне повезаности појединих еколошких деликата са тешким кривичним делима, пре свега кривичним делима против привреде, кривичним делима против службене дужности, односно коруптивним кривичним делима, организованим криминалом, високотехнолошким криминалом, тероризмом и „софистицираним“ начином вршења еколошких казних дела.

ОСНОВНИ ЗНАЧАЈ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА И СУДИЈА ЗА ЕКОЛОШКА КАЗНЕНА ДЕЛА

Значај специјализације за еколошка казнена дела почива пре свега на специфичностима, посебној природи и разноликости ових казних дела, сложености појединих дела, „техничком карактеру“, практичном захтеву мултидисциплинарног приступа, могућности укључености организованих криминалних група и правних лица у њихово извршење. Ове одлике стварају потребу стицања техничких знања, неопходност координације и сарадње међу надлежним државним органима, размене искустава и најбољих пракси, неопходност континуираног усавршавања ради њиховог откривања, упознавања са специфичностима начина извршења и стицања неопходних криминалистичких знања, као и међународне сарадње. Императив за поступање носилаца правосудних функција у области еколошких казних дела је познавање великог броја закона, међународних конвенција, уредби, правилника, у релевантном обиму материје управног права, добро познавање свих „карика у ланцу“ државних органа који учествују у откривању и имају извесну улогу у доказивању ових казних дела,

⁹ Дрoнови омогућавају истраживања са удаљене локације, која када се предузимају непосредно повлаче ризике по безбедност. Нарочито су погодни за приступ удаљеним и неприступачним подручјима и узимање узорака из индустријских емисија. У употреби су дрoнови са елементима вештачке интелигенције и верзије којима се додају камере. Мултиспектралне камере поседују потенцијал да пруже кључне информације о коришћењу земљишта, крчењу шума или незаконитом лову (коришћење термалних камера за ноћно праћење). V.: Colantoni, L., Sarano, G. S., Bianchi, M. (2022). *Fighting Environmental Crime in Europe. An Assessment of Trends, Players and Actions*. Roma: Istituto Affari Internazionali – Ambitus, 71–72.

њихове унутрашње структуре, те практично, најпре коме упутити захтев за прикупљање потребних обавештења у предистражном поступку ради провере навода кривичне пријаве.

Еколошка кривична дела сврставају се у „нискоризичну – високопрофитну“ врсту криминалитета, а специјализација органа који примењују еколошко право одређује се као једно од средстава за ефикасну борбу против ове врсте криминалитета.¹⁰ Многа еколошка кривична дела бивају неоткривена управо због одсуства специјализације службених актера који имају потешкоће да *препознају елементе кривичног дела*, на пример у погледу незаконите трговине дивљим врстама, заштићене производе и врсте.¹¹ Такође, потребна је свест тужилаца и судија како правилно да оцене *вредности* конзервације једног примерка заштићене врсте, што захтева информације од експерата да би се учинилац адекватно санкционисао.¹²

Изазови за тужиоце су тачна процена да ли оптужба треба да буде кривичноправне природе, претње за настанак штете, процена способности и воље окривљеног да отклони штету, прикупљање и презентовање довољно убедљивих техничких доказа.¹³ Важно је *одредити ниво озбиљности, као и обим оштећења* узрокован казним делом. Кључни критеријуми за класификацију еколошког деликта као кривичног дела су „*ниво озбиљности и штећења* која је проузрокована“, а у овом смислу треба имати на уму да се негативни утицај на животну средину може исполити и деценијама након времена када је извршен и последице могу да буду континуиране и дуготрајне.¹⁴ Имајући у виду да поједина еколошка кривична дела доносе значајан нелегалан профит, потребно је омогућити замрзавање и заплону имовине проистекле из вршења ових кривичних дела и предузимање прикривених истражних техника.

„Паралелне финансијске истраге које се фокусирају и на еколошка кривична дела и повезана кривична дела прања новца истовремено

¹⁰ Council of the European Union: EnviCrimeNet – Intelligence Project on Environmental Crime – Preliminary Report on Environmental Crime in Europe, 16438/14, Brussels, 5 December 2014, 2. https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/ipec_report_on_environmental_crime_in_europe_0.pdf

¹¹ Vagliasindi, G. M. (2016). The fight against environmental crime in the European Union and its member states: a perspective on the enforcement system. *Protection of the Environment through Criminal Law* (eds. José Luis de La Cuesta et al.). AIDP World Conference, Bucharest, Vol. 87, Issue 1, 174.

¹² *Ibid.*

¹³ Clifford, M., Edwans, T. (2012). *Environmental Crime*, 2nd edition. Burlington: Jones & Bartlett Learning, 256.

¹⁴ Consultative Council of European Prosecutors (CCPE), CCPE Opinion No. 17 (2022) on the role of prosecutors in the protection of the environment, Strasbourg, 4 October 2022, para 57.

су ефикасно средство за идентификацију већих криминалних мрежа и ремећење финансијских токова“.¹⁵

Тешкоће доказивања повезане су пре свега са комплексностима појединих казних дела, неопходном хитном поступању, знатно отежаним довођењем у везу тачно одређене радње/пропуштања са последицама и трошковима предузимања доказних радњи увиђаја и вештачења. Специфичности предузимања доказне радње увиђаја огледају се у потреби примене мера за спречавање даљег загађивања/уништавања заштићеног добра, потреби примене мера заштите здравља чланова увиђајне екипе, излазак на лице места одмах по сазнању за догађај.¹⁶ Када је реч о загађењима/оштећењима животне средине потребно је доказати одређени степен загађења или оштећења животне средине, уз присуство одређене количине штетних материја у ваздуху, води или земљи, у којој мери је остварено кривично дело.¹⁷ Ако се концентрација временом смањује, а првобитна концентрација није одређена вештачењем на лицу места, неће постојати еколошко кривично дело.¹⁸ Значај специјализације је видљив и у погледу предузимања доказне радње саслушања осумњиченог, која тражи квалитетну припрему и претходно ангажовање стручних лица да би се

„...у потпуности елиминисала могућност да саслушавано лице оствари извесну психолошку предност, рачунајући на своју стручност и упућеност у све детаље технолошког процеса“.¹⁹

Темељ за припрему саслушања је пажљиво изучавање великог броја хетерогених прописа законских и подзаконских аката који регулишу материју заштите животне средине и када су у питању загађења, анализу свих интерних прописа загађивача – предузећа у циљу утврђивања евентуалних одступања од прописа *lex generalis* карактера.²⁰

У Републици Србији медији су извештавали о значају формирања посебне јединице МУП-а Републике Србије за сузбијање еколошког

¹⁵ Consultative Council of European Prosecutors (CCPE), CCPE Opinion No. 17 (2022) on the role of prosecutors in the protection of the environment, Strasbourg, 4 October 2022, para. 59.

¹⁶ Perović, M. (2015). Krivična djela protiv životne sredine sa aspekta normiranja, otkrivanja i dokazivanja ekoloških delikata na vodama. *Zbornik radova: Nauka – Društvo – Tranzicija*. Banja Luka: Evropski defendologija centar, 1001.

¹⁷ Malish Sazdovska, M., Murgoski, B., Latifi, L. (2018). Forensic Analysis in environmental crimes. *Kriminalistička teorija i praksa*, Vol. 5, 2/2018, 60.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Шкулић, М. (2022). *Криминалистика*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 476.

²⁰ *Ibid.*

криминала и заштиту животне средине као посебне специјализоване истражне јединице и о већем броју кривичних пријава поднетих на почетку рада ове јединице, као и о формираном Одељењу за спречавање грађења без грађевинске дозволе и заштиту животне средине у оквиру једног јавног тужилаштва у држави (Првог основног јавног тужилаштва).²¹

Једна од основних препрека специјализацији судија за еколошка казнена дела је знатно мањи број предмета, јер се велики број поступака оконча управо у раним несудским фазама поступка. Важност специјализације судија у материји еколошког криминалитета огледа се првенствено у следећим доменима: 1. специјализација полиције и јавних тужилаца за еколошка казнена дела не може да оствари пуно дејство без специјализације судија у овој материји; 2. јачање свести судија о значају еколошких казнених дела; 3. специјализација је препрека *a priori* сврставању еколошких предмета у предмете мањег значаја, односно мање хитне предмете („деприоритизације предмета“) и једна од гаранција суђења у разумном року; 4. специјализација има потенцијал да унапреди доследну примену права и јединствену судску праксу; 5. омогућава изрицање кривичних санкција и мера које су адекватне и сразмерне учињеном делу, нарочито мера ресторативног карактера; 6. доприноси доношењу одлука о имовинскоправном захтеву у кривичном поступку; 7. пут ка пракси примене одузимања имовине проистекле из кривичног дела; 8. пут ка јачању поверења јавности у рад судова.²²

²¹ V.: Цвета еколошки криминал, полиција за неколико месеци поднела 300 пријава, <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/4953291/cveta-ekoloski-kriminal-policija-za-neko-liko-meseci-podnela-300-prijava.html>, приступљено: 23. 10. 2023; Алимпић, М. (2022). Кривична дела против животне средине. Кривично законодавство Србије и међународни правни стандарди – усаглашеност или не?. *Гласник Адвокатске коморе Војводине – часопис за правну теорију и праксу*, 4/2022, 1328.

Резултати истраживања новинских текстова у 2022. години показују да се 25 текстова односило на формирање посебне јединице у оквиру МУП РС, док се неколико односило на посебно одељење у оквиру Првог основног јавног тужилаштва, као прво одељење ове врсте у нашој земљи. Наталија Лукић, *Зелена криминологија*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 171–172.

²² Више о томе: Миљуш, И. (2023). Специјализација службених актера у поступку за кривична дела против животне средине. *Раскрића међународног кривичног и кривичног права – реформа правосудних закона Републике Србије* (ур. М. Шкулић, И. Миљуш, А. Шкундрић), зборник радова са међународне научне конференције. Удружење за међународно кривично право, Intermex – Универзитет у Београду – Правни факултет, Палић, 16–19. јун 2023. године, 415–417.

СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈА ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА И СУДИЈА. УПОРЕДНОПРАВНИ ПОГЛЕД

Европске државе се у све већем обиму суочавају са нелегалним управљањем отпадом, нелегалном трговином отпадом, дивљим животињама, незаконитим ловом. Изражена је транснационална активност илегалне трговине дрветом, отпадом и илегалне сече шума. У Предлогу Директиве Европског парламента и Савета о кривичноправној заштити животне средине и замени Директиве 2008/99/ЕС,²³ истиче се да специјализација за еколошка казнена дела подразумева редовне обуке и додатне материјалне и персоналне ресурсе. Обуке треба да буду свеобухватне, да подразумевају обучавање свих субјекта односно „карика у ланцу примене еколошког права“ (инспектора, полиције, јавних тужилаца, судија). Указује се потреба да државе чланице ЕУ сагледају могућност формирања специјализованих истражних јединица, специјализацију тужилаца и судија које ће судити за еколошка кривична дела и могућност организовања специјализованих већа у оквиру кривичних судова опште надлежности. Додатна гаранција ефикасности откривања, разјашњавања, доказивања и кажњавања за еколошка кривична дела су технички стручњаци који су доступни свим органима у „ланцу примене еколошког права“.

У европским земљама изражени су различити облици испољавања специјализације јавних тужилаца за еколошка кривична дела. У неким државама видљива је специјализација у оквиру јавних тужилаштава за кривична дела против животне средине односно у одређеним јавним/државним тужилаштвима и у оквирима њихове организације (Аустрија, Немачка²⁴) или посебна јединица у оквиру јавног тужилаштва у којој поступају специјализовани јавни тужиоци, надлежна на државном/централном нивоу (Шведска). У појединим земљама постоји мањи број специјализованих јавних тужилаца (Грчка, Финска). У неким државама спроводи се фактичка обука за тужиоце у овом домену, без обезбеђивања структуралне специјализације. У Холандији специјализована национална

²³ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC, European Commission, Brussels, 15. 12. 2021 COM(2021) 851 final 2021/0422 (COD)

²⁴ У Немачкој није уобичајено да се формирају посебна одељења за еколошки криминалитет у оквиру јавних тужилаштава, али се ова одељења образују у великим градским подручјима као што су Берлин, Хамбург, Франкфурт у којима неколико државних тужилаца добија предмете који се односе на еколошка кривична дела.

Sina, Stephan *et al.* (2014). *Fighting Environmental Crime in Germany: A Country Report*. Study in the framework of the EFFACE research project. Berlin: Ecologic Institute, 54.

канцеларија јавног тужилаштва надлежна је за истрагу и кривично гоњење комплексних еколошких и економских кривичних дела (Национална канцеларија јавног тужилаштва за тешку превару, еколошки криминалитет и одузимање имовине – *Functioneel Parket*). Овај вид организације у оквиру јавног тужилаштва начелно омогућава да специјализовани јавни тужиоци координишу све истраге и активности прикупљања информација од стране различитих истражних тела и јачање овлашћења специјализованих јавних тужилаца над истражним органима. Норвешка је карактеристичан упоредноправни пример за борбу против еколошких и са њима повезаних кривичних дела. У Норвешкој је образован јединствен орган за истраживање и кривично гоњење (*ØKOKRIM*) привредног и еколошког криминалитета у оквиру којег постоји тим људи за заштиту животне средине састављен од оних који су прошли посебну полицијску обуку, стручних лица у области природних наука и у области финансија при чему су јавни тужиоци део полицијских снага.²⁵

У Француској је образована посебна институције за борбу против еколошког криминала, *OCLAESP*, која се састоји од припадника жандармерије, полицијских снага и техничких саветника за питања животне средине и здравља, чије надлежности су временом проширене.²⁶ У Холандији су формиране посебне јединице полиције за еколошка кривична дела и на националном и регионалном нивоу.

Шпанија је један од транспарентних примера у Европи специјализације службених актера у истраживању еколошких кривичних дела – постојање посебне полицијске службе Цивилне гарде за заштиту природе (*Servicio de Protección de la Naturaleza – SEPRONA*) надлежне за заштиту земљишта, воде и ваздуха, добробити животиња и очување фауне,²⁷ једне од највећих и најструктуралнијих агенција за еколошке деликте. Постоји специјализовано тужилаштво на националном нивоу као и еколошка одељења у оквиру тужилаштва на локалном нивоу.

²⁵ О томе: Лукић, Т. (2012). Откривање и истраживање еколошког криминалитета. *Ревиија за кривично право и криминологију*, бр. 1–2/2012, 228–229.

²⁶ Fajardo del Castillo, T. *et al.* (2015). *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report*. Study in the framework of the EFFACE research project. Granada: University of Granada, 113.

²⁷ Vagliasindi, G. M. (2016). The fight against environmental crime in the European Union and its member states: a perspective on the enforcement system. *Protection of the Environment through Criminal Law* (eds. José Luis de La Cuesta *et al.*). AIDP World Conference, Bucharest, Vol. 87, Issue 1, 174.

Током 2018. године, према подацима SEPRONA-е, 2.690 кривичних дела против животне средине је истраживано, а 2.598 лица истраживано/лишено слободе. Ángel B. Gómez Puerto, (2020). *Constitución, ciudadanía y medio ambiente*. Madrid, 73.

Јавно тужилаштво пред Врховним судом има координатора за еколошка кривична дела (Fiscal de Medio Ambiente у Urbanismo) надлежног за координацију и надзор над активностима свих јавних тужилаца у вези са еколошким криминалитетом. Специјализација у оквирима јавног тужилаштва значајно је унапредила кривично гоњење еколошких кривичних дела, али се од стране специјализованих тужилачких одељења истичу и бројни захтеви укључивања техничких стручњака – експерата за еколошка питања да би се могли решити научни аспекти случајева ради унапређивања стручности у истрагама.²⁸

Специјализација судија у еколошкој материји такође је у вези са судско-организационим променама односно променама у стварној и функционалној надлежности судова. Талас специјализације судија довео је до формирања посебних и специјализованих одељења или већа за поступање у „еколошким предметима“ у оквиру судова опште надлежности или до формирања еколошких судова за суђења у ужој или широкој области заштите животне средине. У појединим државама ради се на пројекту установљења засебних судова (тзв. зелени судови – green courts) или су већ оформљени посебни судови и трибунали специјализовани за примену еколошког права. Уочава се светски тренд раста броја специјализованих судова а разлози за то су усложњавање прописа и развој принципа еколошког права, признавање везе између људских права и заштите животне средине, претња која потиче од климатских промена, незадовољство јавности радом правосудних форума.²⁹ Издвајају се неки од разлога у прилог формирања посебних судова (потреба експертизе, ефикасност у поступању, видљивост прогреса у области заштите животне средине, образовање јединствене праксе, давање приоритета еколошким предметима итд.), али и противаргументи (недовољан број предмета, недостатак висококвалификованих професионалаца, фрагментарност правосудног система), те се решење проналази и у неформалном усмеравању предмета судијама који су обучени и испољили интересовање да суде у овој области.³⁰

Специјализација судија у смислу формирања засебних судова који ће судити и у кривичноправној материји није одлика европских држава.

²⁸ Sanctioning Environmental Crime (WG4) Prosecution and judicial practices 2016/17, LIFE – ENPE Project, LIFE14 GIE/UK/000043, March 2018, 28.

²⁹ EUFJE, Summary Report on training and specialisation of judges in environmental law, 2019, 37., fn. 29, https://www.eufje.org/images/docConf/so2018/EUFJE_Report_on_Training_and_Specialisation_in_Environmental_Law_2019.pdf

³⁰ George (Rock) Pring, Catherine (Kitty) Pring with an Introduction by Lalanath de Silva, *Greening Justice – Creating and Improving Environmental Courts and Tribunals*, The Access Initiative, 2009, 14–17.

У земљама Европске уније проналазимо примере специјализовања судија (магистрата) за еколошка казнена дела и специјализована одељења у оквирима појединих првостепених судова која поступају у еколошким предметима, али и другим предметима и фактички специјализована већа у оквиру жалбених судова (Белгија). Формирање посебних кривичних већа за еколошке предмете у оквиру судова опште надлежности, формулише се као препорука за европске државе. Карактеристичан пример специјализације у кривичним судовима је Шведска, у којој постоји могућност да се за судије у кривичном поступку именују технички експерти.³¹ Тенденција специјализације изражена је у државама у којима недостаје специјализација у оквиру правосуђа и у којима је низак ниво приоритизације еколошких кривичних дела и огледа се у запажању да је одсуство специјализације једна од темељних препрека у борби против еколошких казних дела.

Формирање посебних судова надлежних за материју еколошког права изражено је у земљама Латинске Америке.³² Доминантан разлог за формирање специјализованог суда за област *Madre de Dios* у Перуу био је велики број предмета за поједина кривична дела против животне средине (нарочито незаконито рударење и кривична дела против шума) и међусобна повезаност појединих кривичних дела из ове групе. Ипак, наглашавани су проблеми у кривичним поступцима који се не могу решити формирањем посебног суда: недостаци у истраживању ових кривичних дела, неопходност ангажовања више институција у откривању и доказивању ових кривичних дела и сложеност предмета.³³

³¹ Gerstetter, C. et. al. (2016). *Environmental crime and the EU*, Synthesis of the Research Project “European Union Action to Fight Environmental Crime” (EFFACE). Berlin: Ecologic Institute gGmbH, 33.

³² Поједине државе Латинске Америке су специфични упоредноправни примери приступа заштити животне средине. Од неколико изузетака од антропоцентричног приступа заштити животне средине чији оквир чине људска права, најзначајнији изузеци су у државама Латинске Америке: устави Еквадора и Боливије формулишу више екоцентрично право животне средине (права Мајке Природе / Мајке Земље): „право да постоји, опстане, одржава се и обнавља своје животне циклусе, структуру, функције и процесе у еволуцији“. О томе: Saloni Malhotra, (2017). „The International Crime that Could have Been but Never Was: An English School Perspective on the Ecocide Law“. *Amsterdam Law Forum*, Vol. 9, 3/2017, 65–66.

³³ Mongabay, Special judiciary on environmental crimes established in Peru, <https://news.mongabay.com/2018/04/special-judiciary-on-environmental-crimes-established-in-peru/>, приступљено: 20. 10. 2023.

ЗАХТЕВ ЈАЧАЊА СВЕСТИ ГРАЂАНА КАО ИНСТРУМЕНТА СУПРОТСТАВЉАЊА ЕКОЛОШКИМ КАЗНЕНИМ ДЕЛИМА

Јачање свести грађана, који треба да примене еколошке норме, о значају заштите животне средине и далекосежним и озбиљним последицама њених повреда нужан је предуслов у превенцији еколошких деликата и борби против еколошких казnenих дела. Један од темељних проблема заштите животне средине је ниска свест грађана о потреби заштите животне средине, размери и значају еколошког криминалитета и његовим жртвама.³⁴ Јачање свести грађана у блиској је вези са специјализацијом носилаца правосудних функција и ефикасним судским поступцима. Наглашена је образовна вредност стварне примене закона о заштити животне средине: шаље поруку друштву о важности заштите животне средине и подстиче друштвену забринутост и свест о бризи за животну средину.³⁵

Корак напред ка укључивању грађана у борбу против еколошких казnenих дела је креирање јединственог еколошког информационог система апликације gReact (Green Reaction) чији је циљ прикупљање информација на терену и активирање и координација рада надлежних служби.³⁶ У Румунији су инициране акције за укључивање грађана у откривање незаконитог сечења шума путем доступности информација о транспорту дрва путем интернета и омогућавање грађанима да пријаве сумњиве испоруке.³⁷

Једно од основних начела у законодавству о заштити животне средине је „начело информисања и учешћа јавности“ из чл. 9, ст. 1, т. 10.

³⁴ У литератури се међу мерама подизања свести грађана о заштити животне средине посебно издваја систематичан и перманентан приступ теми заштите животне средине у оквиру васпитно-образовних програма и актуелизација теме заштите животне средине у јавном мњењу путем медија. О томе: Павловић, З. (2022). „Свест грађана о значају заштите животне средине и превенција кривичних дела против животне средине“. *Гласник Адвокатске коморе Војводине – часопис за правну теорију и праксу*, 4/2022, 1221.

³⁵ Sanctioning Environmental Crime (WG4) Prosecution and judicial practices 2016/17, LIFE – ENPE Project, LIFE14 GIE/UK/000043, March 2018, 46.

³⁶ О томе: Краћи пут у решавању проблема: Еколошке проблеме грађани могу да пријављују преко јединственог система gReact, <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1111208/kraci-put-resavanju-problema-ekoloske-probleme-gradjani-mogu-prijavljuju-preko-jedinstvenog-sistema-greact>

³⁷ О томе: Spapens, A., Mehlbaum, S. L. (2019). Policing and prosecution of transnational environmental crime. *Research Handbook on Transnational Crime* (ed. Mitsilegas, V., Hufnagel, S., Moiseienko, A.). Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 182.

Закона о заштити животне средине³⁸ који утврђује право на информацију („право свакога да буде обавештен“) и право на учествовање у поступку доношења одлука чија реализација поседује потенцијал да оствари утицај на животну средину. У доктрини се објашњава да ово начело преноси основу Архуске конвенције о постојању обавезе држава потписница да укључе јавност у поступке одлучивања „о активностима које носе еколошки ризик“ и информисања о овом ризику и стању животне средине.³⁹

Јачање свести грађана/јавности, ипак, само по себи не доводи до унапређења сузбијања еколошких казnenих дела, већ захтева истовремену ефикасност правосудних органа у борби против ових казnenих дела, почев од укидања негативних пракси деприоритизације предмета и проактивног приступа надлежних органа у поступку.

Право „припадника јавности“ / „заинтересоване јавности“ на приступ правосуђу – улога / потенцијална улога невладиних организација у казnenим поступцима

Подносиоци кривичних пријава могу бити грађани, групе грађана, удружења грађана односно невладине организације. Невладине организације у примени еколошког права могу имати веома значајну улогу праћења усаглашености поступања са еколошким прописима, информативну улогу у погледу еколошких казnenих дела, могу иницирати одговарајуће поступке због непоштовања еколошких прописа, али и унапређивати свест грађана о важности заштите животне средине. Групе жртава и НВО едукују грађане о природи и последицама еколошког криминалитета, помажу да се открију учиниоци и намећу директан трошак пословима учинилаца путем „кампања излагања и срамоћења“ и делују као правни заступници жртава.⁴⁰

Конвенција о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима која се тичу животне средине Економске комисије Уједињених нација за Европу (UNICE)⁴¹ из

³⁸ Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон и 95/2018. – др. закон

³⁹ Дреновак-Ивановић, М. (2021). *Еколошко право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 44.

⁴⁰ Gerstetter, C. et. al. (2016). *Environmental crime and the EU*, Synthesis of the Research Project “European Union Action to Fight Environmental Crime” (EFFACE). Berlin: Ecologic Institute gGmbH, 37.

⁴¹ Закон о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима која се тичу животне средине, *Службени гласник РС – Међународни документи*, бр. 38/2009.

1998. године (у даљем тексту: Архуска конвенција), према чл. 9, ст. 3, утврђује право на приступ правди „припадницима јавности“ и практично „отвара врата“ учешћу еколошких НВО које испуњавају услове националног законодавства (ако су прописани у закону државе потписнице), и у кривичном поступку. Наиме, у кривичном поступку због кривичних дела против животне средине, окривљеном/окривљенима стављају се на терет чињења или пропуштања супротна одредбама закона који се односе на животну средину, укључујући и кривични закон. Архуска конвенција тумачи се тако да даје широку и активну улогу еколошким НВО у кривичном поступку.⁴² Њено усвајање има циљ „да се природи да глас“ тако што ће се омогућити „припадницима јавности“, нарочито еколошким НВО приступ правди – управним и судским поступцима ради оспоравања радњи или пропуштања која угрожавају животну средину.⁴³

Ово тумачење не одговара тумачењу права на приступ суду, једног од захтева права на правично суђење, у одлукама Европског суда за људска права према којима се право на правично суђење из чл. 6, ст. 1. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода (у даљем тексту: ЕСЈП) односи на окривљеног и на оштећеног али само у условљеном виду, у оном делу који се односи на грађанскоправни захтев истакнут у кривичном поступку.⁴⁴ Тубић запажа разлику између Архуске конвенције и других конвенција о људским правима, које предвиђају да ће

„...удружења која се баве животном средином имати приступ судским поступцима само ако су њихова грађанска права повређена, али не постоји претпоставка да је јавни еколошки интерес еквивалентан људском праву у смислу чл. 6. ЕКЈП“.⁴⁵

⁴² Правила Архуске Конвенције тумачи Комитет за усклађеност са Архуском конвенцијом (Arhus Convention Compliance Committee – ACCC) и Европски суд правде (у својим одлукама које су обавезујуће за државе чланице Европске уније).

⁴³ Schalk-Unger, L. (2022). The participation of environmental NGOs in (Austrian) criminal proceedings in the light of Art. 9 (3) Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Pravne*, Vol. 20, 1/2022, 212.

⁴⁴ Више о томе в.: Илић, П. Г. (2012). Оштећени и стандарди људских права у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду* 2/12, 141; Миљун, И. (2022). Начело једнакости „оружја“ у кривичном поступку. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 165.

⁴⁵ Тубић, Б. (2011). Поље примене Архуске конвенције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2011, 388.

Аутор даље истиче да није јасно колики је домет ЕКЈП ван области приватне својине (нпр. у случају права на чист ваздух, природу). *Ibid.*

Темељна питања која се постављају у упоредном праву држава потписница Архуске конвенције од доношења Архуске конвенције у вези са правом на приступ правосудју су:

1. *ишумачење појма жршћве/ошћћећеноџ* да би се задовољили захтеви Архуске конвенције;

2. *ишрећираће ишрироде / живоћћине средине као жршћве*, а еколошких НВО као њених заступника у казним поступцима;

3. *ишћенцијално увоћћење нових аућћономних ишрава еколошких НВО* у кривичним поступцима;

4. развој кривичнопроцесног законодавства у правцу *јачања улоће „граћанске сћћранке“ / лица које је истћкло граћанскоишравни захћћев* односно оштећеног.

У неким европским државама, НВО остварују активну улогу у кривичним поступцима (Шпанија, Португал), мећутим, у многим као што су Немачка и Аустрија могу да учествују у кривичном поступку само ако се утврди да су оштећене еколошким кривичним делом / кривичним делима.⁴⁶ Тако није спорно да НВО могу имати статус оштећеног у кривичном поступку, ако су претрпеле директну штету извршењем еколошког кривичног дела, у виду сношења трошкова загаћења земљишта које поседују, смаћења његове вредности, ветеринарских трошкова ако кривично дело погађа стоку или друге животиње у поседу НВО.⁴⁷

У Предлогу Директиве о кривичноправној заштити животне средине и замени Директиве 2008/99/ЕС, чл. 14, прописује се захтев државама чланицама да обезбеде у складу са својим националним правним системима да чланови „заинтересоване јавности“ (public concerned) имају одговарајућа права да учествују у поступцима који се односе на кривична дела у вези са животном средином. У Преамбули је истакнута улога „заинтересоване јавности“ у казном поступку – заступаће природе као јавног добра. *Природа не може да засћћућа саму себе као жршћву* у казном поступку, због чега „представницима заинтересоване јавности у циљу ефикасности кривичног поступка треба омогућити да

⁴⁶ У погледу повреда Закона о трговини врстама, Виши регионални суд у Бечу је нашао: 1. свака особа или еколошка НВО која ради у области заштите животиња не сматра се жртвом повреде њихових интереса зашћћених кривичним законом; 2. само идеолошки интерес за заштиту животиња није довољан да оправда статус жртве. Schalk-Unger, L. (2022). The participation of environmental NGOs in (Austrian) criminal proceedings in the light of Art. 9 (3) Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, Vol. 20, 1/2022, 222.

⁴⁷ *Ibid.*, 219–220.

делују у име животној средине као јавног добра“ (Преамбула Предлога Директиве, 26).⁴⁸

Појам „заинтересоване јавности“ и „заинтересованог лица“ дефинишу се у чл. 2, ст. 4. Предлога Директиве о кривичноправној заштити животне средине и замени Директиве 2008/99/ЕС. „Заинтересована јавност“, као шири појам, обухвата „лица на која утичу или би могла да утичу“ на казнена дела против животне средине у смислу Предлога Директиве. „Заинтересоване особе“ су: 1. лица која имају довољан интерес; 2. лица која тврде да им је повређено право; 3. НВО које промовишу заштиту животне средине и испуњавају услове предвиђене у националном праву.

Право „припадника јавности“ на приступ правосуђу у вези је са ефикасним покретањем судских поступака и евентуално додатним правима учешћа (партиципативним правима) током поступка. У контексту аустријског кривичнопроцесног законодавства, у доктрини се тумачи да делотворно покретање судских поступака даље „инхерентно“ води ка постојању права „припадника јавности“ да оспоравају/преиспитују одлуку јавног/државног тужиоца о обустави истраге, с обзиром да пракса показује да се велики број „сколошких предмета“ оконча управо у раној фази поступка, те се предлаже да регистрованим НВО треба дати аутономно право да поднесу образложен захтев (правно средство) да се поступак настави у вези са кривичним делима против животне средине.⁴⁹ Проблем је нарочито изражен у кривичнопроцесним законодавствима која жртви/оштећеном не признају право да преиспитује одлуку јавног тужиоца о негођењу / одустанку од гоњења. Отвара се и питање права жртве/оштећеног да учествује у одређеној мери у поступку примене начела условљеног опортунитета кривичног гоњења, односно да преиспитује одлуку јавног тужиоца о примени начела опортунитета у кривичнопроцесним законодавствима које у овој процедури не утврђују улогу оштећеног, као што

⁴⁸ Наводе се три основна разлога улоге НВО у кривичном поступку: 1. „животној средине не може сама да се бори“, те су НВО „гласноговорник жртве/жртва“ којима омогућава присуство и заступање; 2. НВО унапредује видљивост и знање о најтежим штетама: у оквиру суда и у спољном свету; 3. када НВО има право на накнаду штете као странка, накнада одражава колективне ширококе казненог дела којих би учиниоци требало да буду свесни и за њих одговорни. Sanctioning Environmental Crime (WG4) Final report, Key observations and recommendations 2016–2020, LIFE-ENPE Project LIFE14 GIE/UK/000043 Action B2: Working groups to improve consistency and capacity June 2020, 35., https://www.environmentalprosecutors.eu/sites/default/files/document/WG4_Y4_Final%20Report_0.pdf, приступљено: 28. 10. 2023.

⁴⁹ Schalk-Unger, L. (2022). The participation of environmental NGOs in (Austrian) criminal proceedings in the light of Art. 9 (3) Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, Vol. 20, 1/2022, 215–217, 228.

је случај у нашем кривичнопроцесном законодавству од доношења Закона о кривичном поступку из 2011. године⁵⁰ (у даљем тексту: ЗКП).

Препоруке улоге НВО у државама ЕУ у кривичним поступцима иду у три смера:

1. у вези са покретањем кривичног поступка;
2. могућност да буду сведоци и стручна лица;
3. учествовање у својству странке у кривичним поступцима;
4. признавање минималног права да траже накнаду штете у циљу заштите животне средине, која им према њиховом статуту следује.⁵¹

Кривичнопроцесна законодавства Шпаније и Португалије, познају примену института *actio popularis* у кривичном поступку, чији носилац може бити сваки грађанин, без захтева да се посебно доказује постојање конкретног и директног интереса, као и НВО. Невладине организације у кривичном поступку имају право да захтевају примену репарационих мера ради уклањања/умањивања штетних последица по животну средину, односно враћања нарушене еколошке равнотеже, као и на компензацију.

***Actio popularis* у кривичном поступку Португалије**

Португалија је карактеристичан упоредноправни пример признавања права НВО и грађанима појединачно да траже накнаду еколошке штете у кривичном поступку. У основном извору кривичнопроцесног права, Законику о кривичном поступку, утврђује процесна права носилаца права на *actio popularis*, одређених Законом о *actio popularis*-у. У литератури се објашњава да је *actio popularis* у потпуности сагласан дефинисаном праву на приступ правосуђу из Архуске конвенције иако се у њој изричито не наводи.⁵² У португалском Уставу и законима наведено је да је „животна средина дифузни интерес“, што значи да нема „привилегованог носиоца“, па сваки појединац и НВО имају право да захтевају накнаду еколошке штете.⁵³ Према овој концепцији добар статус животне

⁵⁰ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021. – одлука УС и 62/2021. – одлука УС.

⁵¹ Sanctioning Environmental Crime (WG4) Final report, Key observations and recommendations 2016–2020, LIFE-ENPE Project LIFE14 GIE/UK/000043 Action B2: Working groups to improve consistency and capacity June 2020, 35.

⁵² Ђорић, Д. (2006). *Actio popularis* as an instrument for the protection. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2006, 420.

⁵³ У Португалији и португалским говорним земљама у Латинској Америци и Африци, давање правног основа НВО да иду на суд „у интересу животне средине“ је

средине је интерес свакога: животна средина се тиче сваког појединца, породице, заједнице, организације, региона, државе, коначно, целог човечанства.⁵⁴ Објашњава се да *actio popularis* није врста тужбе, већ признање да су неке штете у тој мери дифузне да свака особа треба да има право да захтева од судије да преиспита законитост и одлучи у предмету.⁵⁵ Правна конструкција „дифузног интереса“ почива на признању трансиндивидуалних интереса, поткатогије интереса изнад индивидуалног интереса и изван оквира јавног интереса.⁵⁶

Посебан режим интервенције грађана и удружења у кривичном поступку уређен у Закону о *actio popularis*⁵⁷, чл. 25, огледа се у томе да носиоци права на *actio popularis* имају право на подношење пријава за казнена дела јавном тужиоцу (*denúncia, queixa*) или обавештења јавном тужиоцу (*participação ao Ministério Público*), као и да постану приватна странка / странка са тужилачким правима (*assistente*) у складу са Законом о кривичном поступку (*Código de Processo Penal*). Носиоци права на *actio popularis* према чл. 2. Закона о *actio popularis*-у су: 1. *грађани, удружења и фондациије* без обзира да ли за захтев имају директан интерес или не, при чему удружења и фондациије морају да испуне одређене услове;⁵⁸ 2. *локалне власти / локалне самоуправе* у односу на интересе за које су носиоци становници у подручју њихове надлежности.

Assistente имају правни положај сарадника / „помоћника“ тужилаштва (*colaboradores do Ministério Público*) који практично пружају помоћ јавном тужиоцу тако што подносе доказне предлоге и предлажу

„правна конструкција заснована на посебној претпоставци: *sui generis* природи еколошких добара: животна средина је свеприсутна (свуда око нас), недељива (сваки појединачни део је снажно повезан са свим осталима) и дифузна (нема привилегованог носиоца)“. Alexandra Aragão, *Portugal*, Study on the Possibilities for Non-governmental Organisations Promoting Environmental Protection to Claim Damages in Relation to the Environment in Four Selected Countries, Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental matters Task Force on Access to Justice. UN Economic Commission for Europe, 2015, 59–60.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Aragão A., Celeste Carvalho, A. (2017). Taking access to justice seriously: diffuse interests and action popularis. Why not?. *Environmental Law Network International*, 2/17, 43.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Direito de participação procedimental e de acção popular, Lei n.º 83/95, Alterado pelo/a *Rectificação n.º 4/95 – Diário da República n.º 236/1995, Série I-A de 1995-10-12*, em vigor a partir de 1995-10-12

⁵⁸ Неопходно је да испуњавају следеће услове: 1). статус правног лица; 2). експлицитно укључивање у своје надлежности / статутарне циљеве за заштиту интереса који су укључени у врсту поступка у питању; 3) необављање било какве врсте професионалне делатности која би конкурисала компанијама / слободним професијама (чл. 3. Закона о *actio popularis*-у).

предузимање кривичнопроцесних радњи. Закоником о кривичном поступку прописана су им посебна права учешћа када су у питању кривична дела која се гоне по службеној дужности као што су оштећења животне средине или загађење које проузрокује озбиљне штете: 1. интервенисање у истрази и међуфази поступка у којој суд одлучује да ли ће се предмет упутити на суђење, подношење доказа (доказна иницијатива) и иницијатива које сматрају неопходним, те да буду обавештени о одлукама које се односе на иницијативе; 2. самостално подношење оптужбе, независно од јавног тужилаштва; 3. улагање жалбе на одлуке које се на њих односе, чак и ако то јавно тужилаштво није учинило; право приступа кључним елементима поступка ради улагања жалбе (чл. 69).

ЗАКЉУЧАК

Бројни међународноправни и европскоправни документи указују на значај структурне специјализације у оквиру јавног тужилаштва (формирање посебних одељења односно организационих јединица у оквиру јавних тужилаштва), специјализацију јавних тужилаца и судија за еколошка казнена дела и образовање специјализованих већа у оквирима надлежности судова који ће првенствено поступати у „еколошким предметима“. Континуирано и садржајно стицање знања и вештина у овој области, заједничке обуке јавних тужилаца и судија са инспекторима и полицијом ради координације у поступању свих „карика у ланцу поступања“, квалификовани јавни тужиоци и судије, решавање проблема недостатка људских и техничких капацитета, стручних лица за разнолике одговарајуће области која поседују стручно-техничка знања (пре свега ради доказивања узрока загађења, да је загађење у већој мери / на ширем простору) и адекватност примене казненоправних норми важни су инструменти за борбу против еколошких казнених дела. Ова казнена дела реализују се у све већем обиму, профит који проистиче из њиховог остваривања све је виши, везе са организованим криминалом и коруптивним кривичним делима све учесталије, а последице у националним оквирима и светском нивоу све озбиљније. С друге стране, једна од њихових основних одлика је висока „тамна бројка“ и веома низак или занемарљив удео осуђујућих пресуда за кривична дела против животне средине.

Важно је да се у раној фази поступка препозна постојање релевантног степена сумње о остваривању елемената кривичног дела против животне средине, међусобној вези ових кривичних дела са коруптивним кривичним делима и организованим криминалом, те да се због јединства

доказа води јединствен поступак пред надлежним јавним тужилаштвом и судом и спроводе паралелне финансијске истраге. Бројне препоруке и мишљења на нивоу Савета Европе и Европске уније и предлог Директиве о кривичноправној заштити животне средине и замени Директиве 2008/99/ЕС наглашавају значај за ефикасност истраживања одређивања од стране суда и предузимања посебних доказних радњи / специјалних истражних мера и техника / посебних истражних алата у случају постојања релевантног степена сумње у раним фазама поступка о *остваривању тешких еколошких кривичних дела / тешких облика еколошких кривичних дела односно укључености организоване криминалне групе* у вршење еколошких кривичних дела. У овом смислу намеће се да су неопходна разматрања да се у будућој реформи кривичнопроцесног законодавства као тешка кривична дела из чл. 162, ст. 1, т. 2. ЗКП препознају и наведу и тешки облици кривичних дела против животне средине, што уједно подиже свест о размери и значају еколошког криминалитета међу носиоцима правосудних функција.

Примена права на приступ правосуђу припадника јавности у смислу Архуске конвенције остварује се у појединим државама континенталне Европе пре свега путем подношења кривичних пријава од стране грађана, удружења грађана / НВО, путем тумачења дефиниције оштећеног у кривичном поступку и прописивања права оштећеног у кривичном поступку, док са друге стране, у складу са тумачењима Архуске конвенције, поједине државе дају широка права НВО (*actio popularis* и повезана процесна права учешћа у кривичном поступку), права на подношење захтева за накнаду штете и захтева за предузимање репарационих мера. У овом контексту научна и стручна анализа у упоредном праву указује на потребу јачања улоге оштећеног у погледу преиспитивања одлуке јавног тужиоца да не гони, као и у поступку примене начела опортунитета кривичног гоњења и прописивање процесних права НВО за еколошка кривична дела да преиспитују одлуку јавног тужиоца о негођењу / одустанку од гоњења у раним истражних фазама поступка у којима се највећи број еколошких предмета и завршава.

ЛИТЕРАТУРА

- Алимпих, М. (2022). Кривична дела против животне средине. Кривично законодавство Србије и међународни правни стандарди – усаглашеност или не?. *Гласник Адвокатске коморе Војводине, часопис за правну теорију и праксу*, 4/2022.
- Aragão, A. (2015). „Portugal“, *Study on the Possibilities for Non-governmental Organisations Promoting Environmental Protection to Claim Damages in Relation to the Environment in Four Selected Countries*. Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental matters Task Force on Access to Justice. UN Economic Commission for Europe.
- Aragão, A., Celeste Carvalho, A. (2017). Taking access to justice seriously: diffuse interests and action popularis. Why not?. *Environmental Law Network International*, 2/17.
- Billiet, C. M., Rousseau, S. (2017). Environmental inspectors and public prosecutors: is sharing information always useful?. *The Effectiveness of Environmental law* (ed. Sandrine Maljean-Dubois). Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia.
- Vagliasindi, G. M. (2016). The fight against environmental crime in the European Union and its member states: a perspective on the enforcement system. *Protection of the Environment through Criminal Law* (eds. José Luis de La Cuesta et al.). AIDP World Conference, Bucharest, Vol. 87, Issue 1.
- Gerstetter, C. et. al. (2016). *Environmental crime and the EU*. Synthesis of the Research Project “European Union Action to Fight Environmental Crime” (EF-FACE). Berlin: Ecologic Institute gGmbH.
- Gómez Puerto, A. B. (2020). *Constitución, ciudadanía y medio ambiente*. Madrid.
- Дреновак-Ивановић, М. (2021). *Еколошко право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Илић, Г. П. (2012). Оштећени и стандарди људских права у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 2/12.
- Лукић, Т. (2012). Откривање и истраживање еколошког криминалитета. *Ревизија за кривично право и криминологију*, бр. 1–2/2012.
- Лукић, Н. (2023). *Зелена криминологија*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Malhotra, S. (2017). The International Crime that Could have Been but Never Was: An English School Perspective on the Ecocide Law. *Amsterdam Law Forum*, Vol. 9, 3/2017.
- Malish Szadovska, M., Murgoski, B., Latifi, L. (2018). Forensic Analysis in environmental crimes. *Kriminalistička teorija i praksa*, Vol. 5, 2/2018.
- Миљуш, И. (2023). Специјализација службених актера у поступку за кривична дела против животне средине. *Раскрића међународног кривичног и кривичног права – реформа правосудних закона Републике Србије* (ур. М. Шкулић, И. Миљуш, А. Шкундрић). *Зборник радова са међународне научне конфе-*

- рениције. Удружење за међународно кривично право, Intermex – Универзитет у Београду – Правни факултет. Палић, 16–19. јун 2023. године.
- Миљуш, И. (2022). *Начело једнакости „оружја“ у кривичном процесу*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Павловић, З. (2022). Свест грађана о значају заштите животне средине и превенција кривичних дела против животне средине. *Гласник Адвокатске коморе Војводине – часопис за правну теорију и праксу*, 4/2022.
- Perović, M. (2015). Krivična djela protiv životne sredine sa aspekta normiranja, otkrivanja i dokazivanja ekoloških delikata na vodama. *Zbornik radova: Nauka – Društvo – Tranzicija*. Banja Luka: Evropski defendologija centar.
- Preston, B. J. (2008). Operating an environment court: The experience of the Land and Environment Court of New South Wales. *Environmental and Planning Law Journal*, Vol. 25.
- Pring, G. (R), Pring, C. (K.), with an Introduction by L. de Silva, (2009). *Greening Justice – Creating and Improving Environmental Courts and Tribunals*. The Access Initiative.
- Schalk-Unger, L. (2022). The participation of environmental NGOs in (Austrian) criminal proceedings in the light of Art. 9 (3) Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*, Vol. 20, 1/2022.
- Sina, S. et al. (2014). *Fighting Environmental Crime in Germany: A Country Report*. Study in the framework of the EFFACE research project. Berlin: Ecologic Institute.
- Sparens, T., Mehlbaum, S. (2019). Policing and prosecution of transnational environmental crime. *Research Handbook on Transnational Crime* (ed. V. Mitsilegas, S. Hufnagel, A. Moiseienko). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Тубић, Б. (2011). Поље примене Архуске конвенције. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2011.
- Торић, Д. (2006). *Actio popularis* as an instrument for the protection. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2006.
- Fajardo del Castillo, T. et al. (2015). *Fighting Environmental Crime in Spain: A Country Report*. Study in the framework of the EFFACE research project. Granada: University of Granada.
- Colantoni, L., Sarano, G. S., Bianchi, M. (2022). *Fighting Environmental Crime in Europe. An Assessment of Trends, Players and Actions*. Roma: Istituto Affari Internazionali – Ambitus.
- Clifford, M., Edwans, T. (2012). *Environmental Crime*. Burlington: Jones & Bartlett Learning, 2nd edition.
- Шкулић, М. (2022). *Криминалистика*. Београд: Универзитет у Београду Правни факултет.

Интернет извори

- Council of the European Union: EnviCrimeNet – Intelligence Project on Environmental Crime – Preliminary Report on Environmental Crime in Europe, 16438/14.

Brussels, 5 December 2014, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/ipec_report_on_environmental_crime_in_europe_0.pdf

Цвета еколошки криминал, полиција за неколико месеци поднела 300 пријава, <https://www.rts.rs/vesti/drustvo/4953291/cveta-ekoloski-kriminal-policija-zanekoliko-meseci-podnela-300-prijava.html>

EUFJE, Summary Report on training and specialisation of judges in environmental law, 2019, https://www.eufje.org/images/docConf/so2018/EUFJE_Report_on_Training_and_Specialisation_in_Environmental_Law_2019.pdf

European Commission, Combating environmental crime, https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/compliance-assurance/combating-environmental-crime_en

Mongabay, Special judiciary on environmental crimes established in Peru, <https://news.mongabay.com/2018/04/special-judiciary-on-environmental-crimes-established-in-peru/>

Новости, Краћи пут у решавању проблема: Еколошке проблеме грађани могу да пријављују преко јединственог система gReact, <https://www.novosti.rs/drustvo/vesti/1111208/kraci-put-resavanju-problema-ekoloske-probleme-gradjani-mogu-prijavljuju-preko-jedinstvenog-sistema-greact>

Sanctioning Environmental Crime (WG4) Prosecution and judicial practices 2016/17, LIFE – ENPE Project, LIFE14 GIE/UK/000043, March 2018, https://www.environmentalprosecutors.eu/sites/default/files/document/LIFE_ENPE_WG4_InterimReport_FINAL.pdf

Sanctioning Environmental Crime (WG4) Final report, Key observations and recommendations 2016–2020, LIFE-ENPE Project LIFE14 GIE/UK/000043 Action B2: Working groups to improve consistency and capacity June 2020, https://www.environmentalprosecutors.eu/sites/default/files/document/WG4_Y4_Final%20Report_0.pdf